

KORXONALARDA ISHLAB CHIQUARISH XARAJATLARINING HISOBI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18478151>

Rajabova Shaxzoda Qurbonsoh qizi

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

Annotatsiya: Mazkur tezisda korxonalarda ishlab chiqarish xarajatlarining tarkibi, ularni buxgalteriya hisobida aks ettirishning amaldagi holati hamda mavjud muammolar tahlil qilingan. Tadqiqot davomida xarajatlar hisobini yuritishda uchrayotgan kamchiliklar aniqlanib, moliyaviy hisobni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Tezis natijalari korxonalarda xarajatlar hisobini samarali tashkil etish va mahsulot tannarxini optimallashtirishga xizmat qiladi.

Kalit soʻzlar: xarajatlar hisobi, ishlab chiqarish xarajatlari, tannarx, moliyaviy hisob, buxgalteriya hisobi, xarajatlarni boshqarish.

Abstract: This thesis analyzes the composition of production costs in enterprises, the current practice of reflecting these costs in accounting, and the existing problems in cost accounting. In the course of the study, shortcomings in maintaining cost accounting were identified, and scientific and practical recommendations aimed at improving financial accounting were developed. The results of the thesis contribute to the effective organization of cost accounting in enterprises and the optimization of product cost.

Keywords: cost accounting, production costs, cost of production, financial accounting, accounting, cost management.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatining samaradorligi koʻp jihatdan xarajatlarni toʻgʻri rejalashtirish, hisobga olish va nazorat qilish tizimiga bogʻliq. Ishlab chiqarish jarayonida yuzaga keladigan xarajatlar mahsulot tannarxining asosiy qismini tashkil etib, ularning toʻgʻri hisobga olinishi moliyaviy natijalarning haqqoniyligini taʼminlaydi. Shu sababli korxonalarda xarajatlarning moliyaviy hisobini takomillashtirish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda ishlab chiqarish hajmining kengayishi, resurslar narxining oʻsishi va raqobatning kuchayishi xarajatlar ustidan qatʼiy nazoratni talab etmoqda. Amaliyot shuni koʻrsatadiki, xarajatlar hisobini yuritishda ayrim metodik va tashkiliy muammolar mavjud boʻlib, bu holat mahsulot tannarxining asossiz oshishiga olib kelishi mumkin. Ishlab chiqarish xarajatlarining tarkibi va ularning tasnifi

Ishlab chiqarish xarajatlari — bu mahsulot ishlab chiqarish, ishlar bajarish

va xizmatlar ko'rsatish jarayonida sarflanadigan moddiy, mehnat va moliyaviy resurslar yig'indisidir. Amaldagi buxgalteriya hisobi amaliyotida ishlab chiqarish xarajatlari odatda quyidagi asosiy elementlar bo'yicha guruhlanadi: moddiy xarajatlar, mehnatga haq to'lash xarajatlari, ijtimoiy ajratmalar, amortizatsiya hamda umumishlab chiqarish xarajatlari.

Mazkur xarajatlarni to'g'ri tasniflash va ularni hisob registrlarida aniq aks ettirish mahsulot tannarxini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Xarajatlarning noto'g'ri guruhlanishi moliyaviy hisobot ko'rsatkichlarining ishonchliligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda xatoliklarga olib kelishi mumkin.

Xarajatlarni buxgalteriya hisobida aks ettirishning amaldagi holati

Tadqiqot obyekti hisoblangan korxona misolida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, ishlab chiqarish xarajatlarini hisobga olishda asosan an'anaviy usullardan foydalanilmoqda. Xarajatlar hisobini yuritishda boshlang'ich hujjatlarning o'z vaqtida rasmiylashtirilmasligi, tahliliy hisobning yetarli darajada tashkil etilmaganligi hamda avtomatlashtirish darajasining pastligi kuzatilmoqda.

Bundan tashqari, ayrim hollarda umumishlab chiqarish xarajatlarning mahsulot turlariga taqsimlanishida aniqlik yetishmaydi. Bu esa mahsulot tannarxining noto'g'ri shakllanishiga sabab bo'lib, korxonaning moliyaviy natijalariga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Xarajatlarni hisobga olishda milliy buxgalteriya hisobi standartlari talablariga to'liq rioya etilmasligi ham mavjud muammolardan biri hisoblanadi.

Xarajatlar hisobini yuritishda mavjud muammolar

Tahlil natijalariga ko'ra, korxonalarda xarajatlar hisobini yuritishda quyidagi asosiy muammolar aniqlangan:

- xarajatlarni hisobga olish jarayonining yetarli darajada avtomatlashtirilmaganligi;
- tahliliy hisobning sust rivojlanganligi;
- umumishlab chiqarish xarajatlarini taqsimlash mexanizmining mukammal emasligi;
- moliyaviy va boshqaruv hisobi o'rtasidagi uzviy bog'liqlikning yetishmasligi.

Ushbu muammolarni bartaraf etmasdan turib, xarajatlar ustidan samarali nazoratni yo'lga qo'yish va tannarxni optimallashtirish mushkuldir.

Xarajatlar moliyaviy hisobini takomillashtirish yo'nalishlari

Xarajatlar hisobini takomillashtirish maqsadida, avvalo, ularni hisobga olish jarayonini zamonaviy axborot texnologiyalari asosida avtomatlashtirish zarur. Buxgalteriya dasturlaridan keng foydalanish xarajatlar haqidagi ma'lumotlarning aniqligi va tezkorligini oshiradi.

Shuningdek, xarajatlar bo'yicha tahliliy hisobni kuchaytirish, ularni mas'uliyat markazlari bo'yicha hisobga olish va nazorat qilish mexanizmlarini

joriy etish maqsadga muvofiqdir. Bu esa xarajatlarning kelib chiqish sabablari va ularning mahsulot tannarxiga ta'sirini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqotlar natijasida shunday xulosaga kelish mumkinki, korxonalarda ishlab chiqarish xarajatlarini to'g'ri hisobga olish va ularning moliyaviy hisobini takomillashtirish korxonaning

raqobatbardoshligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Xarajatlar hisobini samarali tashkil etish orqali mahsulot tannarxini pasaytirish, moliyaviy natijalarni yaxshilash hamda boshqaruv qarorlarining sifatini oshirish mumkin. Taklif etilgan chora-tadbirlarni amaliyotga joriy etish korxonalarda xarajatlar hisobini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi. "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2016 (o'zgartirish va qo'shimchalar bilan).
2. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Buxgalteriya hisobi milliy standartlari (BHMS). – Toshkent, amaldagi nashr.
3. International Accounting Standards Board. International Financial Reporting Standards (IFRS). – London, IASB, amaldagi tahrir.
4. Xolmirzayev F.X., Abdullayev A.A. Buxgalteriya hisobi. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021.
5. Ergashev B.E., Jo'rayev Sh.M. Moliyaviy hisob va hisobot. Darslik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
6. Karimov I.A. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash va raqobatbardoshlikni oshirish masalalari. – Toshkent: O'zbekiston, 2018.
7. Horngren C.T., Datar S.M., Rajan M.V. Cost Accounting: A Managerial Emphasis. – Pearson Education, 2019.
8. Drury C. Management and Cost Accounting. – Cengage Learning, 2018.
9. Atrill P., McLaney E. Management Accounting for Decision Makers. – Pearson, 2020.
10. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari. – www.stat.uz